

Чекаленко Л. Д.,

*доктор політичних наук, професор,
провідний науковий співробітник*

*Державної установи «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

БЕЗСИЛЕ ПРАВО У БЕЗСИЛІЙ ДЕРЖАВІ: ДОСВІД НЕПАЛУ

Уряд Непалу, очолюваний прем'єром комуністом *Кхадга Прасад Шарма Олі* (खड्ग प्रसाद शर्मा ओली) (нар. 22 лютого 1952) заборонив в країні 26 популярних соціальних Інтернет мереж. Громадяни Непалу втратили зв'язок зі світом. Таке рішення не обговорювалось ані з парламентом, ані з партійними осередками, ані з народом. Ситуація, що склалася, викликала шок серед молоді, яка активно користується Інтернетом, спілкується з родичами, понад 7 млн яких працює закордоном. Заборону 26 популярних соціальних мереж, серед яких Facebook, Instagram, YouTube та інші, влада пояснила боротьбою з фейками та онлайн-шахрайством, вимагала їхньої реєстрації і оплати податків. Але для мільйонів непальців – школярів, студентів і малого бізнесу, це означало удар по навчанню, роботі та свободі спілкування і пересування.

Знаковим було те, що антидемократичне урядове рішення з'явилося після візиту прем'єра Непалу Олі до Китаю, де він провів низку зустрічей з китайським та російським керівниками та іншими лідерами. Очільник рф знову закинув Непалу пропозицію надіслати непальців на український фронт у складі загарбницької російської армії...

Відвідування піднебесної непальським керівником під час саміту міжнародної організації ШОС можна зрозуміти, оскільки буферність держави, постійна залежність від Індії і Китаю зробила непальську країну глибоко вразливою і залежною від економіки, політики і в цілому зовнішньополітичних рішень – «апетитів» – своїх сусідів. Непал змушений дружити з обома... Тому не виключаємо також, що рішення про уведення інформаційних обмежень, фактично цензури пов'язано з «порадами» великого китайського брата... , який вже давно увів подібні обмеження в своїй країні.

8 вересня школярі і студенти, що скандували: «Боротьба з корупцією» і «Свободу ЗМІ!», прийшли до парламенту в столиці Катманду із зверненнями щодо пояснень. Як буває у таких випадках, в охорону огорожі парламенту полетіло все, що можна було кинути, оскільки брусчатка відсутня, – книжки, зошити, а також кеди і кросівки...

У відповідь поліція відкрила вогонь по мітингувальниках бойовими набоями (!)... Не у повітря, не по ногах, не по асфальту – а цілилися прямо в голови молодих людей. В результаті у столиці було вбито 19 осіб (очевидці стверджують про більшу цифру загиблих), сотні поранених...(понад 600). Остання інформацію про загиблих 8–9 вересня подає цифру вбитих і померлих від поранень в голову і груди у 72 особи [1]. Коли впали перші жертви, молодь відступила. 9 вересня у центрі непальської столиці Катманду зібрались вже тисячі протестувальників.

Лікарі та медсестри Національного травматологічного центру були в шоці: поступали молоді люди із кульовими пораненнями в голову і груди. Стан багатьох був дуже тяжким. «Ми ніколи не бачили такої величезної кількості людей з такими пораненнями. У нашій лікарні є банк крові, але його було недостатньо для лікування величезної кількості людей пацієнтів». Лікарі заявили, що «хаосу можна було уникнути. Надмірне застосування сили не може бути виправдане за жодних обставин. А уряд, який робить це, не може представляти народ. Як наш уряд міг бути таким жорстоким щодо учнів, які були в шкільній формі?», – запитав доктор Сабін Покхрел. «У їхній голові, грудях, животі та інших частинах тіла застрягли гумові та бойові кулі. Ми не змогли витягнути всі кулі». Одночасно працювали три операційні. «У мене немає слів, щоб описати цю різанину», – сказав старший хірург-ортопед лікарні доктор Діпендра Пандей. «Як і інші лікарі та медсестри і я також не могли спати тієї ночі. Я ...плакав». Лікарі травматологічного центру повідомили газеті «Post», що поліція застосувала надмірну силу проти протестувальників, чого вони не могли уявити собі в Непалі. Зі 163 поранених пацієнтів, доставлених до цього центру, вісім померли від отриманих травм [2].

9 вересня протестувальники підпалили огорожі парламенту, головні офісні будинки в центрі міста: судових установ, поліцейський відділок Боді, пару популярних готелів, великий сучасний торговельний маркет-центр Батбатіні, який був забитий імпортованою технікою; квартал заможніших мешканців.

У коментарях непальської преси, яка дуже обережно критикувала уряд, згадано про засади міжнародного права, які мають захищати життя людини. Згадали і Міжнародний комітет Червоного Хреста, який ще 1949 р. у Статті №3 Женевських конвенцій забороняє будь-коли та в будь-якому місці «насильство над життям та особистістю, зокрема будь-яке вбивство [3].

Згадано також про 12 фундаментальних прав дітей. Конституція Непалу (2072 BS/2015 AD) гарантує основні права дітей, зокрема у статті 39, яка охоплює право на ідентичність, освіту, охорону здоров'я та загальний розвиток. Серед інших прав дитини перераховано заборону експлуатації, дитячих шлюбів, торгівлі людьми, небезпечної

роботи та жорстокого поводження, підкреслюється право дитини на особливий захист та систему правосуддя, сприятливу для неповнолітніх [4].

Інформація про розстріл молодих людей дуже швидко розповсюдилась країною. Запротестували інші великі міста: Покхара, Бутвал, Бхайрахав, Бхаратпур, Ітахарі та Дамак. Рух спротиву охопив весь Непал. На тлі смертельних подій прем'єр-міністр Непалу Кхадга Прасад Шарма Олі пішов у відставку. Однак протест не перебував під контролем і не вщухав... ЗМІ Непалу та Індії визначили дії уряду, як «вбивство» [5].

Постраждалий аеропорт забезпечував перельоти як непальцям, так і туристам. Туризм приносить Непалу мільйони доларів і є другою статтею поповнення бюджету країни. Туризм у Непалі становить близько 6,7% валового внутрішнього продукту (ВВП). У 2023 році Непал прийняв 1 014 876 туристів. Туристичний сектор Непалу приніс приблизно 548 млн дол. США у 2022/23 році. На 10 червня 2024 р. туристичний сектор Непалу «заробив» 327,9 мільярда рупій (2,5 мільярда доларів США) доходів. При цьому туризм поза доходом забезпечив 1,19 млн робочих місць (2023 р.). Пошкодження аеропорту було прямим ударом по економіці держави. Після кривавих подій армія взяла на себе зобов'язання навести в країні лад. Уведено комендантську годину.

Незважаючи на обурення громадськості, уряд очолила пані *Хітендра Дево Шак'ю*, яка за дві доби увела до складу уряду трьох осіб: міністра фінансів, міністра внутрішніх справ, юстиції та парламентських справ та міністра енергетики [6].

Національна комісія з прав людини опублікувала заяву, в якій закликала сили безпеки і протестувальників до стриманості. Комісія заявила, що конституція та міжнародне право гарантують право на мирне висловлення незгоди, і назвала ескалацію вандалізму та надмірне застосування сили ганьбою [7].

Після формування тимчасового уряду лідери руху покоління Z продовжують висловлювати невдоволення, що їхні вимоги не були враховані. Вони закликають до дій проти колишнього прем'єр-міністра К. П. Шарми Олі, экс-міністра внутрішніх справ та інших, а також до заходів проти корупції. Поза тим, одна фракція руху тисне на тимчасовий уряд, щоб забезпечити на виборах, оголошених на 5 березня, систему з прямим обранням глави виконавчої влади.

Однак конституція Непалу не передбачає такої системи. Конституційні експерти стверджують, що її запровадження зараз створить юридичні ускладнення, особливо враховуючи, що парламент вже розпущено, що ускладнить будь-які конституційні зміни до обрання нового законодавчого органу. Одна з двох провідних партій КПН (маоїстський центр) рішуче підтримала пряме обрання глави

виконавчої влади, хоча заявила, що під приводом перетворення конституції на документ консенсусу партія прийняла парламентську систему з застереженнями. Інша фракція, очолювана Прабешем Дахалом, що представляє рух покоління Z, вимагає запровадження безпосередньо обраної виконавчої влади на майбутніх виборах. Дахал заявляє про право суверенного народу обирати людину, яка його очолюватиме. Фракція Дахал руху Gen Z наполягає на тому, що якщо країна запровадить систему безпосередньо обраних виконавчих органів, вона повинна включати положення, що дозволяє відкликання тих осіб. Також можна запровадити положення про імпічмент. Однак не всі лідери покоління Z підтримують безпосередню обрану виконавчу владу. Так, Пурушоттам Ядав, один з лідерів покоління Z, вважає: замість того, щоб приймати нову конституцію, Непал повинен зміцнити існуючу систему та рухатися вперед у рамках чинної конституції. За його словами, увага протестувальників... була переключена на інше, а саме на збирання грошей постраждалим [7].

Минув тиждень. Масштабних зіткнень в країні більше не повторилося. Перед парламентом і урядом проводяться акції з нагадуванням про трагічні події 8–9 вересня. Люди стоять з плакатами, на яких розміщені фотографії загиблих...

Місцеві і зарубіжні ЗМІ не повідомляють про порушення судових справ проти вбивць. Однак розміщують широкую інформацію про збирання коштів на лікування поранених і сім'ям загиблих.

Події 8–9 вересня у Федеративній демократичній Республіці Непал ще раз нагадують, наскільки є важливим дотримання правових засад в державі, які в Непалі затвержені і прийняті на законодавчому рівні, однак яких жодна гілка непальської влади не дотримується. Дивує також показова демонстрація байдужості практично всіх верств населення (поза лікарями) до результатів трагічних подій. Всі політичні сили країни відмовились від причетності до кривавих подій 8–9 вересня – розстрілу студентів і школярів. Ніхто начебто не знає, хто віддавав подібні накази. І ніхто не запропонував і не наполягає на розслідуванні злочину проти молоді. Чи є сила права у безправній країні?

Всі партії демонстративно почали готуватися до майбутніх виборів...

Список використаних джерел:

1. Prime Minister Karki visits hospitals to meet Gen Z protest victims. URL: https://x.com/kathmandupost/status/1966832499931443661?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Etweet
2. Medics shocked by bullet wounds of gen-Z protesters. URL: <https://kathmandupost.com/national/2025/09/16/medics-shocked-by-bullet-wounds-of-gen-z-protesters>

3. Violence to Life – International Humanitarian Law Databases/ Насильство над життям – Бази даних міжнародного гуманітарного права/МКЧХ | Міжнародний комітет Червоного Хреста. <https://ihl-databases.icrc.org/custom-ihl/rule89>

4. The Constitution of Nepal. https://ag.gov.np/files/Constitution-of-Nepal_2072_Eng_www.moljpa.gov.npDate-72_11_16.pdf Rights of Children Under the Constitution of Nepal.

5. The Times of India. <https://timesofindia.prosecution.journal.महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय>. <https://ag.gov.np/storage/postFile.PDF>.

6. Karki inducts Khanal, Ghising and Aryal into interim Cabinet. URL: <https://kathmandupost.com/politics/2025/09/15/karki-inducts-khanal-ghising-and-aryal-into-interim-cabinet>

7. 19 deads in Gen-Z protests across Nepal. 8.09. URL: <https://kathmandupost.com/national/2025/09/08/19-dead-in-gen-z-protests-across-nepal>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-570-2-73>

Шкелебей О. В.,

аспірант

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА МЕЖИ СУДОВОГО ВТРУЧАННЯ У СФЕРУ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ЗАХИСТУ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ

Проблема співвідношення політичної влади та судового контролю є однією з найскладніших у сучасній правовій науці та практиці. У демократичних державах суди виступають не лише арбітрами у спорах між приватними особами, а й здійснюють контроль за діями та рішеннями органів державної влади. Це особливо актуально, коли йдеться про так звані «політичні рішення» – акти, що мають високий ступінь дискреційності (свободи розсуду) та безпосередньо впливають на суспільний розвиток. Європейські країни розробили спеціальні підходи до встановлення меж судового втручання у політичну сферу, що ґрунтуються на принципі верховенства права та необхідності захисту публічного інтересу.

Верховенство права (rule of Law) є основним принципом європейського конституціоналізму, що закріплений як у національних конституціях держав-членів Європейського Союзу (ЄС), так і в праві ЄС,